OIKEUSMINISTERIÖ

Demokratia- ja julkisoikeusosasto
Julkisoikeusyksikkö
LsN Heini Färkkilä

24.2.2021

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tartuntatautilain 16 ja 22 §:n muuttamisesta (HE 15/2021 vp)

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä lausuntoa otsikkoasiassa. Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi tartuntatautilain pakollisia terveystarkastuksia koskevaa 16 §:ää ja tietojenantovelvollisuutta koskevaa 22 §:ää. Kyse olisi pysyvistä muutoksista. Oikeusministeriö esittää lausuntonaan seuraavan.

Esityksen tavoitteena on täsmentää nykyisin aluehallintovirastolla olevaa mahdollisuutta määrätä pakollinen terveystarkastus. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa ja nopeuttaa tartuntatautien torjuntatyötä säätämällä kunnan ja sairaanhoitopiirin tartuntataudeista vastaavalle lääkärille uusi tehtävä tilanteissa, joissa tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi olisi välttämätöntä tehdä yksittäistä henkilöä koskeva päätös pakollisesta terveystarkastuksesta. Tietojen antamista koskevan muutoksen tavoitteena on vahvistaa tartuntatautien torjuntatyöstä vastaavien viranomaisten mahdollisuuksia toimia tartuntatautilain edellyttämällä tavalla tartuntatautien leviämisen ehkäisemiseksi ja jäljittämiseksi.

Oikeusministeriöllä ei ole lausuttavaa lakiehdotuksen säännöksistä. Ehdotuksessa on lähinnä kyse teknistyyppisistä muutoksista.

Tartuntatautilain 16 §

Tartuntatautilain 16 §:ää täsmennettäisiin säätämällä, että aluehallintoviraston päätös 14 tai 15 §:n mukaiseen terveystarkastukseen osallistumisen pakollisuudesta voi kohdistua yksittäiseen tai useaan henkilöön. Kuten esityksessä on katsottu, voimassaolevan 16 §:n sanamuoto viittaa siihen, että tämä toimivalta on aluehallintovirastoilla jo nykyisen 16 §:n nojalla. Lakiehdotus vastaa esityksessä mainittua tavoitetta toimivallan selkeyttämisestä. Varsinaista uutta sisältöä ehdotus ei voimassaolevaan sääntelyyn tuo. Oikeusministeriö on valmistelussa korostanut, että jos sen sijaan tarkoituksena olisi luoda uusia kaikkiin maahan saapuviin henkilöihin kohdistuvia kategorisia velvoitteita tai rajoituksia, tulisi näistä säätää erikseen riittävän täsmällisesti ja perusoikeuksien yleiset ja erityiset rajoitusedellytykset täyttäen (kuten PeVL 32/2020 vp).

Käyntiosoite	Postiosoite	Puhelin	Faksi	Sähköpostiosoite
Eteläesplanadi 10 HELSINKI	PL 25 00023 VALTIONEUVOSTO	02951 6001	09 1606 7730	oikeusministerio@om.fi

Terveystarkastuksella tarkoitetaan esityksen mukaan kliinisillä tutkimuksilla tai muilla tarkoituksenmukaisilla ja luotettavilla menetelmillä suoritettua terveydentilan ja toimintakyvyn tarkastusta, ja se voi sisältää tarpeellisten näytteiden ottamisen. Tartuntatautilain 16 §:n pakollista terveystarkastusta koskeva sääntely mahdollistaa tartuntojen seulomisen esimerkiksi kouluissa, työpaikoilla, laitoksissa tai tietyissä kulkuneuvoissa oleskeleville.

Oikeusministeriö on esityksen valmisteluvaiheessa arvioinut sosiaali- ja terveysministeriön virkamiesvalmistelussa esillä olleiden useiden sääntelyvaihtoehtojen valtiosääntöoikeudellisten reunaehtojen toteutumista. Osa käsitellyistä sääntelyvaihtoehdoista on kuvattu esityksen vaihtoehtoisia toteuttamistapoja koskevassa osiossa. Esityksen lähtökohdat ovat muuttuneet näistä sekä esimerkiksi siitä, mitä eduskunnan aiemmin käsittelemässä hallituksen esityksessä laeiksi tartuntatautilain ja liikenteen palveluista annetun lain väliaikaisesta muuttamisesta (HE 137/2020 vp) ehdotettiin.

Esityksen perusteluissa nojaudutaan monilta osin covid-19-taudin aiheuttamaan epidemiaan ja maahantulon yhteydessä tehtäviin terveysturvallisuustoimenpiteisiin sekä matkustusturvallisuuteen (esimerkiksi nykytilan arviointi, ulkomailla käytetyt keinot ja resurssivaikutukset). Tartuntatautilain terveystarkastuksia ja pakollisia terveystarkastuksia koskevaa 14-16 §:n sääntelyä ei ole alun perin laadittu sovellettavaksi erityisesti rajat ylittävään liikenteeseen, vaan yleisesti Suomessa. Todettakoon esityksestäkin ilmenevä seikka, että esityksellä täsmennetään voimassaolevaa sääntelyä, eikä sillä ei ole kiinteää tai välitöntä yhteyttä maahantuloon tai rajanylityspaikkoihin.

Esityksessä viitataan siihen, että pakollinen kohdennettu terveystarkastus voitaisiin määrätä esimerkiksi lentokentällä oleskeleville. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan lähtökohdaksi on asetettavissa, että tartuntatautilain 15 §:n ja 16 §:n mukainen päätös pakollisesta kohdennetusta terveystarkastuksesta kohdistuu tällöin kaikkiin lentokentällä oleskeleviin samoin perustein. Perusteluissa 16 §:ssä tarkoitettuna kohdennettuna päätöksenä mainitaan esimerkiksi terveystarkastukseen velvoittaminen tietyllä työpaikalla, kuten rakennustyömaalla oleskeleviin, kun siellä olisi havaittu yleisvaaralliselle tartuntataudille altistuneita tai tartunnan saaneita henkilöitä ja tarkastus olisi välttämätöntä taudin leviämisen ehkäisemiseksi. Näin esimerkiksi yksinomaan kategorinen peruste ulkomailta Suomen lentokentälle saapumisesta ei vaikuttaisi olevan helposti sovitettavissa 15 §:n 1 momentin mukaiseen päätöksen kohdentamiseen. Sen sijaan on selvää, kuten perusteluissa todetaan, että aluehallintovirasto voisi päätöksellään määrätä järjestettäväksi pakollisen terveystarkastuksen kohdennettuna esimerkiksi tietyn lentokoneen tai laivan matkustajille. Terveystarkastukseen velvoittavan päätöksen tulee kaikissa tapauksissa täyttää 16 §:n mukainen välttämättömyysedellytys.

Tartuntataudeista vastaavalle lääkärille ehdotettava toimivalta (16 §:n 2 momentti) ei sisällä uutta rajoitusperustetta, vaan kyse on nykyiseen lainsäädäntöön sisältyvän toimenpiteen päätöksentekovallan organisoinnista. Koska kyse on kunnille uudesta tehtävästä, ehdotettu sääntely on merkityksellinen perustuslain 121 §:n kannalta, mikä on esityksessä huomioitu.

Voimassaolevan rikoslain 44 luvun 2 §:n 2 kohdan mukaan se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rikkoo tartuntatautilain 16 §:ssä tarkoitetussa pakollista terveystarkastusta koskevassa yleisessä tai yksittäistapausta koskevassa päätöksessä asetetun velvollisuuden, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, terveydensuojelurikkomuksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi. Säännöstä ei ehdoteta muutettavaksi. Säännöksen perusteluissa (HE 13/2016 vp) on todettu, että henkilöä voitaisiin rangaista esimerkiksi silloin, jos hän ei saavu pakolliseen terveystarkastukseen. Rangaistussäännös koskee siten pakolliseen terveystarkastukseen osallistumatta jättämistä, ei esimerkiksi näytteenotosta kieltäytymistä. Tartuntatautilaki ei sisällä säännöksiä, jotka mahdollistaisivat terveystarkastukseen mahdollisesti sisältyvän näytteenoton voimakeinoja käyttämällä.

Tartuntatautilain 22 §

Tartuntatautilain 22 §:n 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi yleisvaaralliseen tai valvottavaan tartuntatautiin sairastuneen tai perustellusti sairastuneeksi epäillyn ja näille taudeille altistuneen tai perustellusti altistuneeksi epäillyn velvollisuudesta antaa pyynnöstä asiaa selvittävälle terveydenhuollon ammattihenkilölle myös itseään koskevia säännöksessä lueteltuja yksilöinti- ja yhteys- ja oleskelupaikkatietoja sekä myös muita tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi tarvittavia välttämättömiä tietoja.

Henkilön velvollisuus antaa itseään koskevia tietoja viranomaiselle on merkityksellistä ennen muuta perustuslain 10 §:ssä turvatun yksityiselämän suojan kannalta. Esityksessä katsotaan velvollisuuden luovuttaa itseään koskevia tietoja olevan välttämätöntä tartuntataudin leviämisen ehkäisyn ja muun väestön terveyden turvaamisen kannalta. Esityksen mukaan tartuntatautien leviämisen tehokas ehkäiseminen perustuu tietoon, jonka pohjalta viranomaisilla on mahdollisuus ryhtyä tarvittaviin toimiin tartuntataudin leviämisen estämiseksi. Perusteluissa myös todetaan, että terveysviranomaisilla on jo laissa säädetty oikeus saada henkilöä koskevia samoja tietoja muilta laissa säädetyiltä tahoilta.

Oikeusministeriö korostaa esityksen perusteluissakin mainittua lähtökohtaa, että velvollisuus tietojen antamiseen voi koskea vain tartuntataudin leviämisen estämisen kannalta välttämättömiä tietoja ja näin ollen tietoja pyytävän tahon olisi kyettävä osoittamaan, että tietojen antaminen olisi välttämätöntä nimenomaan tartuntataudin leviämisen estämiseksi. Välttämättömyysedellytyksen tulee rajoittaa kussakin tapauksessa annettavia tietoja sekä laadultaan että määrältään.

Esityksen 22 §:ssä on kyse henkilötiedoista. Henkilötietojen, kuten esimerkiksi terveystietojen, käsittelystä säädetään suoraan sovellettavassa EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa (2016/679) sekä sitä täydentävässä kansallisessa yleislaissa eli tietosuojalaissa (1050/2018). Henkilötietojen käsittelylle tulee aina olla jokin yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu käsittelyn yleinen oikeusperuste. Terveystietoja pidetään yleisen tietosuoja-asetuksen 9 artiklassa tarkoitettuina erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvina tietoina, joiden käsittely on lähtökohtaisesti kielletty. Tällaisten tietojen käsittely on sallittua vain, jos käsittelylle on asetuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaisen yleisen käsittelyperusteen lisäksi jokin 9 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu erityinen käsittelyperuste. Ehdotetun 22 §:n käsittelyn oikeusperusteena olisi esityksen mukaan tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan e alakohta (s. 40). Tämän osalta oikeusministeriö tuo esille, että käsittelyn oikeusperusteen ollessa 6 artiklan 1 kohdan e alakohta, olisi rekisteröidyllä muun muassa oikeus vastustaa henkilötietojen käsittelyä yleisen tietosuoja-asetuksen 21 artiklassa säädetyllä tavalla. Esityksessä on tunnistettu terveystietojen käsittelyperusteeksi vallitsevasta tartuntatautitilanteesta joko yleisen tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2 kohdan g alakohdassa tarkoitettu yleinen etu tai saman kohdan i alakohdan mukainen kansanterveyteen liittyvä yleinen etu. Mainitut kohdat edellyttävät, että unionin oikeudessa tai jäsenvaltion lainsäädännössä säädetään asianmukaisista ja erityisistä toimenpiteistä rekisteröidyn oikeuksien ja vapauksien suojaamiseksi. Näiltä osin esityksessä ei ole nimenomaisesti kuvattu sovellettavia suojakeinoja. Ehdotetun 22 §:n kohdalla suojakeinot lienevät samat kuin jo voimassaolevaan tartuntatautilain yhteydessä sovellettavat rekisteröidyn oikeuksia koskevat suojakeinot.